

Riigikogu otsuse „Kaitseväge kasutamine Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel Ühendkuningriigi ühendekspeditsiooniväge koosseisu“ eelnõu seletuskiri

Sissejuhatus

Käesolev Riigikogu otsuse eelnõu võimaldab panustada kuni 24 kaitseväelasega Ühendkuningriigi ühendekspeditsiooniväge (Joint Expeditionary Force – JEF) koosseisu. Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi poliitika planeerimise osakonna nõunik Pearu Pirsko (pearu.pirsko@kaitseministeerium.ee) ning vastutav jurist on Karl Urmas Sule (karlurmas.sule@kaitseministeerium.ee).

Ühendekspeditsioonivägi

JEF on Ühendkuningriigi algatatud ja juhitud koalitsioon, milles on kümme liiget – Eesti, Holland, Leedu, Läti, Norra, Taani, Soome, Rootsi, Island ja Ühendkuningriik. JEF-i kaitsekoostööformaadi moodustavad sarnaselt mõtlevad riigid, kes on üldjuhul valmis kiiresti ja paindlikult panustama operatsioonidesse alates humanitaarkriisidest kuni konventsionaalse sõjapidamiseni. JEF suudab tegutseda iseseisvalt, mõne muu suurema sõjalise üksuse või NATO koosseisus. JEF-i kasutamine on paindlik – tegevusi ja operatsioone saavad algatada ning nendel osaleda kas kõik või mõned liikmesriigid Ühendkuningriigi juhtimisel. Liikmesriikide ühise otsuse alusel on JEF-i fookuses julgeoleku tagamine Läänemere piirkonnas, Kaug-Põhjas ja Atlandi ookeani piirkonnas, tugedades seeläbi otseselt kaitse- ja heidutushoiakut Balti riikides.

JEF-i liikmed, sealhulgas Ühendkuningriik, näevad JEF-i olulisima ülesandena olla kiire reageerija konflikti korral Põhja-Euroopas ja Balti riikides. JEF-i koostegutsemisvõime suurendamise ning kaitse- ja heidutushoiaku tugevdamise üks olulisi komponente Läänemere piirkonnas on õppused ja muud sõjalise koostöö tegevused, näiteks õppus Joint Protector 2024. aasta sügisel Lätis ja 2025. aasta aprillis Läänemere Ühendkuningriigi tugevdusbrigaadi siirmist Eestisse toetanud õppus Baltic Express. Samuti käivitati nii 2023. aasta lõpus kui 2025. aasta esimestel päevadel ühendekspeditsiooniväge tegevused, et kaitsta kriitilist meretaristut ja tugevdada heidutust. 2023. aastal siirdi Läänemerele, Põhjamerale ja Taani väinadesse patrull-laevad, fregatid, merepatrulllennukid, helikopterid ja miinijahtijad, 2025. aasta alguses käivitati ESTLINK-2 merealuse kaabli lõhkumise järel JEF-i sõjaline tegevusvariant, mis keskendus olukorra monitoorimisele kriitilise merealuse taristu kaitse toetamiseks.

JEF-i valitsusjuhid ja kaitseministrid on üksmeelselt mõistnud hukka Venemaa kallale tungi Ukrainale ning arutanud samme vastustamiseks sõja mõjusid Euroopa julgeolekuarhitektuurile ja regiooni julgeolekule, Ukraina sõjalist ja mittesõjalist toetamist, Läänemere kriitilise meretaristu kaitset ja valmisolekut tugevdada võitlust hübriidohtude vastu. 2024. aasta detsembris võõrustas Eesti ka JEF-i liidrite kohtumist Tallinnas.

Eesti panus

Eesti aktiivne osalus JEF-i raames on oluline, formaadi strateegiline fookus on julgeoleku tagamisel ning kaitse- ja heidutushoiaku tugevdamisel Läänemere piirkonnas, Kaug-Põhjas ja Põhja-Atlandi regioonis. Samuti on osalemine JEF-is Eesti jaoks loomulik jätk heale kahepoolsele poliitilisele ning sõjalisele koostööle Eesti strateegilise liitlase Ühendkuningriigiga. Koostöö põhineb aastatepikkusel vahetul sõjalisel koostööl operatsioonidel Afganistanis ning seda kinnitab Ühendkuningriigi märgiline sõjaline kohalolek Eestis NATO lahingugrupi raamriigina. Lisaks on Ühendkuningriik otsustanud määrata kriisi- ja sõjaohu korral (ja rahuajal õppusteks) Eestisse siirmiseks täiendava brigaadi, mis kuulub Eesti diviisi koosseisu. Samuti võimaldab JEF süvendada kaitsekoostööd teiste Eestile oluliste regionaalsete liitlaste ja partneritega. Kaitseväge pakub JEF operatsiooni- ja väljaõppealast väljundit, mida toetavad välja töötatud JEF-i sõjalised tegevusvariandid ning regulaarsed sõjalised õppused.

JEF-i sisuline väärtus seisneb selles, et tegemist on kinnistunud ja regulaarselt eri tasanditel kohtuva formaadiga, mis tagab kiire infovahetuse, viib läbi regulaarseid sõjalisi õppuseid ning JEF-i tõsiseltvõetavust on näitlikustanud kiire reageerimine julgeolekuintsidentidele. Regionaalset sõjalist koostööd ja Eesti kaitsetegevuse ettevalmistamist tugevdab ka JEF sõjaliste reageerimismeetmete väljatöötamine ja nende kiire rakendatavuse tagamine.

Eesti huvides on jätkuvalt toetada JEF sõjaliste reageerimismeetmete väljatöötamist ja nende kiire rakendatavuse tagamist. Eesti võimekus ka ise nendesse meetmetesse kiirelt panustada, et vajadusel tugevdada heidutus- ja kaitsehoiakut Läänemerel ja Balti regioonis, on oluline osa Eesti tõsiseltvõetavusest ja võimekusest formaadi sees.

2027. aastaks taotleme Riigikogult mandaati panustamise jätkamiseks sarnaselt eelnevate aastatega kokku kuni 24 kaitseväelasega, panuse suurus ning täpsem sõjaline ekspertiis sõltub JEF-i tegevuse vajadustest.

JEF-is osalemise otsustamine

Kriisiolukorra ja riigikaitse seaduse (edaspidi *KorkS*) § 141 lõike 3 kohaselt otsustab Kaitseväge kasutamise muul rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni või selle liikmesriigi või Euroopa Liidu kiirreageerimisjõudude koosseisus Riigikogu enne Kaitseväge üksuse asumist kiirreageerimisvalmidusse. Lisaks määrab Riigikogu sama sätte alusel rahvusvahelise organisatsiooni või liikmesriigi, kelle kiirreageerimisjõudude koosseisus Kaitseväge üksus tegutseb, ning nende kaitseväelaste piirarvu, kes võivad konkreetsetel rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil osaleda.

JEF-i kasutamise konkreetsetel operatsioonil otsustab Ühendkuningriik, konsulteerides teiste JEF-i liikmesriikidega. Iga liikmesriik otsustab oma osaluse või mitteosaluse suveräänselt. Kui Eesti sõjalise riigikaitse korraldamise valdkonna eest vastutav minister otsustab Eesti osalemise konkreetsetel JEF-i operatsioonil, annab ta Riigikogu otsuse alusel ja vastavalt *KorkS*-i § 141 lõikele 4 kooskõlastatult välissuhtlemise valdkonna eest vastutava ministriga Kaitsevägele korralduse alustada osalemist või lõpetada osalemine muul rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil.

Korraldus tehakse viivitamata teatavaks Vabariigi Presidendile, Riigikogu juhatusel ja Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimehele.

Panustamisega seotud kulu

Valmidusperioodiga seotud kulu kaetakse Kaitseministeeriumi valitsemisala eelarvest. Kaitseväelaste lähetamise täpne kulu JEF-i koosseisus sõjalisele operatsioonile panustamisel sõltub operatsiooni tüübist, piirkonnast, panustamise mahust ja kestusest.

Võimaliku lisakulu katteallika küsimuse lahendab Vabariigi Valitsus. Selleks on riigieelarve seaduses antud Vabariigi Valitsusele õigus teha muudatusi rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil osalemiseks Kaitseministeeriumi valitsemisala vahendite liigenduses riigieelarve muutmisel või lisaelarvega.

Eelnõu koostamine

Vabariigi Valitsuse istungile esitatav eelnõu on koostatud Justiits- ja Digiministeeriumi, Välisministeeriumi ja Rahandusministeeriumiga ning arvamuse on avaldanud Kaitseväge.